

SULTAN II. BAYEZİD KÜLLİYESİ VE ŞEREFEDDİN SABUNCUOĞLU

HEALTH CENTER OF SULTAN BAYEZİD II AND ŞEREFEDDİN SABUNCUOĞLU

Cem ÇOPUROĞLU*

ÖZET:

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 15. yüzyılda Edirne'de kurulan Sultan II. Bayezid Külliyesi, darüşşifa, tıp medresesi, cami, aşevi, imaret, misafirhane, hamam gibi bölümlerden oluşmaktaydı. Darüşşifada hastalara şifa dağıtılırken, tıp medresesinde hekimler yetiştirilmekteydi. Bugünkü karşılığı ile eğitim, araştırma ve uygulama hastanesi gibi çalışan Darüşşifa ve Tıp Medresesi, birçok tıp dalında öncü olduğu gibi Ortopedi ve Travmatolojiye de öncülük etmiştir. Türk Omurga Cerrahisinin temellerinin de bu medreselerde atıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sultan Beyazid Külliyesi, Tıp medresesi, Omurga çıkığı.

Kanıt Düzeyi: Tarihsel Derleme, Düzey V

SUMMARY:

Health Center of Sultan Bayezid II, founded in the 15th century in Edirne during the Ottoman Empire, included hospital, medical school, mosque, food house, imaret (social aid unit), guest rooms and Turkish bath. While patience was given to the patients in the hospital, new doctors were educated in the medical school. Hospital and medical school worked as an education, research and application center and was the leader for many medical branches as it was a leader of orthopaedics and traumatology. It can be seen that these medical schools are also the leaders of Turkish Spine Surgery.

Key Words: Health Center of Sultan Bayezid, Medical school, Vertebral dislocation.

Level of Evidence: Historical Review, Level V

(*) Yard. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ortopedi ve Travmatoloji Ana Bilim Dalı, Edirne

GİRİŞ:

Sekizinci ve 13. yüzyıllar arasında İslâm tıbbı altın çağını yaşamış ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde tıp eğitimi ve uygulamaları bu süreçten olumlu yönde etkilenmiştir. Bu dönemde Külliye adı verilen darüşşifa, cami, medrese, tabhane (misafirhane), imaret, hamam ve aşevinden oluşan kompleksler inşa edilmiştir. Vakıf sistemi ile yüzyıllar boyunca hizmet veren Edirne, Sultan II. Bayezid Külliyesi'nin darüşşifasında hastalara şifa dağıtılmış, medresesinde tıp eğitimi verilmiş, camisinde ibadet edilmiş, misafirhanesinde misafirler ağırlanmış ve aşevinde fakir fukaralar doyurulmuştur.

Sultan II. Bayezid Külliyesi, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu ve 8. Osmanlı Padişahı Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Sultan II. Bayezid'in Akkirman seferine çıkarken 1484 yılında temelini attığı yapılar topluluğu, 4 yıl kadar kısa bir süre içinde bitirilerek hizmete açılmıştır. Sitenin mimarının Hayreddin olduğuna dair yaygın bir görüş vardır ⁽⁶⁾ (Resim-1).

Külliyenin, Darrüşifa kısmı (bugünkü karşılığı hastane), Osmanlı'nın en önemli sağlık kurumlarından biridir. Şifa dağıtan yer anlamına gelmektedir. Kuruluşunda her türlü hastalara hizmet vermiştir, öyle ki kuruluş vakfiyesinde hastanenin hekim kadrosu 1 başhekim, 2 hekim, 2 cerrah, 2 kehhal (göz

Resim-1. Sultan II. Bayezid Külliyesi genel görünüm.

doktoru) ve 1 eczacıdan oluşmaktadır. Bu hastanede tedavi parasızdı ve haftada 2 gün şehirdeki hastalara ücretsiz ilaç dağıtılırdı. Tedavide dönemin hekimlik bilgilerinin yanı sıra müziğin, su sesinin, güzel kokuların ve meşguliyetin tedavi edici etkisinden yararlanılmıştır ⁽⁶⁾.

Darüşşifanın, hasta yataklarının olduğu bölümüne şifahane denir. Uzun yıllar boyunca hastalara şifa dağıtan bu şifahane, 1850'li yıllarda, sadece ruh hastalarının tecrit edildiği bakımsız bir kurum haline gelmiştir. Bina bir yandan bakımsızlıktan, diğer yandan yatağı dolan Tunca Nehri'nin taşkınları sonucu büyük zararlar görmüştür ⁽⁶⁾.

1875 yılında Edirne'yi ziyaret eden Safvet Paşa, külliyyeye de uğramış ve buradaki içler acısı durumu görüp, sadrazama rapor etmiştir. Hemen ardından patlayan 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı esnasında Edirne işgal edilince, buradaki hastalar İstanbul'a gönderilmiştir. Bunun üzerine İstanbul'dan Edirne Valiliği'ne bir emir gönderilerek, İstanbul'da bu tür hastalar için yer kalmadığı belirtilmiş ve şifahanenin onarılarak tekrar kullanıma açılması istenmiştir. Bunun üzerine 1896 yılında onarım görmüş ve ruh hastalarının tecrit ve tedavilerinde bir süre daha kullanılmıştır. 1910 yılında tekrar onarılan şifahane, Edirne'nin Ruslar tarafından işgal edildiği Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında başlayan ve Balkan Savaşları ile daha derinleşen Edirne'nin kötü günleri, külliye gibi birçok yapının da sahipsiz kalmasına yol açmıştır ^(3, 6).

Cumhuriyet sonrası yaşanan ekonomik sıkıntılar ve kültürel mirasa gereken önemin verilmemesi nedeni ile yıkılıp yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan tarihimizin bu önemli yapısı, 1984 yılında Trakya Üniversitesine devredilmiş ve bir restorasyon

süreci sonunda, eğitim alanları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Aslına uygun kalmaya çalışılarak, 1997 yılında külliyenin darüşşifa bölümü ve 2008 yılında tıp medresesi bölümü müze haline getirilmiş ve ziyarete açılmıştır. Dünyanın en prestijli müzecilik ödüllerinden biri olan Avrupa Konseyi 2004 yılı Avrupa Müze Ödülü'nü alarak hak ettiği saygınlığı kazanmıştır ⁽³⁾.

TIP MEDRESESİ

(MEDRESE T' L ETİBBA):

Edirne Sultan II. Bayezid Medresesi 1488 yılında hizmete girerek 'Altmışlık Medrese' ünvanıyla tıp eğitimi vermeye başlamıştır. On sekiz oda ve bir dershaneden oluşan medrese, darüşşifaya bitişik olarak yapılmıştır (Resim-2). Her odada bir öğrenci olmak üzere o tarihlerde bu medresede 18 öğrenci okutuluyordu. Külliyenin vakfiyesine göre medresenin personel kadrosu; Bir müderris (ders veren hoca), bir muid (müderris yardımcısı), bir hafız-ı kütüp (kütüphane görevlisi), bir bevvab (kapıcı) ve bir ferraş'tan (yatakları düzelterken hizmetli) oluşmaktaydı. Tıp medresesinin müfredat programı ayrıntılı olarak bilinmemektedir fakat o dönemin ana tıp kitaplarından birinin yazarı Şerefeddin Sabuncuoğlu'dur. İki kitaptan oluşan Cerrahiyyetü-l-Haniyye ve Mücerrebname'yi yazan Sabuncuoğlu kitaplarında ortopedik cerrahi ile ilgili bir çok teknik tanımlamıştır ^(2, 5, 7).

Cerrahiyyetü-l Haniyye, 1465 yılında yazılmış, Türk-İslam literatüründeki ilk resimli tıp kitabı olma özelliğini taşır. Kitabın ilk cildi, o yıllarda çok kullanılan dağlama yöntemi ile ilgilidir. İkinci cilt cerrahi yöntemler, 89. Bölüm polidaktili ve sindaktili tedavisine ayrılmıştır. 36 bölümden oluşan 3. konu Ortopedi ve Travmatoloji, alt ve üst ekstremiteler kırık ve

Resim-2. Sultan II. Bayezid Külliyesi Tıp Medresesi.

çıkıklarında redüksiyon yöntemleri, kırık ve çıkıkları anlatmaktadır ⁽⁷⁾. Sabuncuoğlu, konjenital el anomalilerinin cerrahi tedavisini ve el yaralanması sonrası elin palmar tarafına tahta bir destek koyulmasını öneren ilk tıp kitabı yazarıdır ⁽⁵⁾.

OMURGA ÇIKIKLARININ TEDAVİSİ:

Sabuncuoğlu'nun kitabı Cerrahiyetü-l Haniyye'nin ikinci cildi, 30. bölümde omurga çıkıklarının nasıl tedavi edilmesi gerektiği anlatılmaktadır.

'Vertebral kemiği kolondan tam ya da yarım olarak çıkabilir. Eğer tam çıkarsa onun ilacı yoktur. Hasta tuvaletini tutamaz. Kemik arkaya doğru çıkmışsa ve iki kemikten biri bir yana öbürü diğer yana kaymışsa onun da ilacı yoktur. Ancak sırttan yana çıkarsa tedavisi vardır. Şöyle ki düz bir yere yumuşak bir döşek serilir, hasta yüzüstü yatırılır, koltuk altlarından ve kalçalarından geçirilen kuşaklarla alete bağlanıp hasta iki tarafa gerdirilir. Böylece omurga kemiklerinin araları açılır. Doktor iki eliyle çıkık kemiği aşağıya doğru bastırıp yerine oturtur^(5,7) (Resim-3, 4).

Resim-3. Külliye sağlık müzesinde sergilenen omurga çıkığı tedavi yöntemi.

Resim-4. Külliye sağlık müzesinde sergilenen omurga çıkığı tedavi yöntemi.

Omurga yaralanmalarında Hipokrat traksiyon masası iyi bilinen bir araçtır ⁽¹⁾. Şerefeddin Sabuncuoğlu büyük bir bilim adamı ve travmatolojinin öncülerindedir. Kitaplarında sayıları 20'den fazla kırık ve çıkık redüksiyon manevrasını minyatür çizimlerle tarif etmiştir. Redüksiyon manevraları için cerrahi aletler ve ateller tarif etmiştir. Ekstremitelerin ve omurganın kırık, çıkıklarında redüksiyon sonrası breys ve ortez kullanımını önermiştir. Ayrıca redüksiyon sonrası hastayı sık gözlemleyerek takip edilmesi gerektiğini önermiştir ⁽⁶⁾.

Cerrahiyyetü'l Haniyye, eski Yunan, Roman, Arap ve Türk cerrahi tekniklerini

harmanlayan önemli bir tıbbi eserdir. Yaşadığı süre içinde fark edilmese de, Şerefeddin Sabuncuoğlu, iyi bir klinisyen, tıp yazarı ve çizim ustasıdır ⁽⁴⁾. Sultan II. Bayezid Külliyesi'nde, omurga çıkığı tedavisi, Sabuncuoğlu'nun tarif ettiği ve minyatür çizimini gösterdiği şekilde canlandırılmıştır (Resim-5).

Ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi 1652 yılında gezdiği Sultan II. Bayezid külliyesi tıp medresesinden 'Külliyenin içinde Medresetü-l Etıbba ve odalarında talebeler vardır ki, her biri daima Eflatun, Sokrat, Filbos, Aristotalis, Galen, Pisagor gibi alimlerden bahseden olgun tabiplerdir. 'İlim ikidir. Biri dinler ilmi,

Resim-5. Cerrahiyyetü'l Haniyye'de gösterilen omurga çıkığı tedavi yöntemi minyatür çizimi.

öbürü beden ilmidir' sözünün anlamınca, her biri fenne yönelip, hekimlik ilminde kıymetli kitaplara değer vererek, ademoğullarının derdine deva erişirmeğe çalışırlar' diye bahseder⁽³⁾.

Osmanlı tıbbının önemli merkezlerinden olan Sultan II. Bayezid Külliyesi tıp medresesi, tüm branşlarda olduğu gibi ortopedi ve travmatolojide de hizmet vermiştir. Omurga hastalıklarının tedavisinin uygulandığı, hastalara şifa dağıtan ve uzun yıllar hekimler yetiştiren çok önemli bir merkez olmuştur ve Türk Omurga Cerrahisinin öncü kurumlarından biridir.

KAYNAKLAR

1. Hartofilakidis G, Papathanassiou BT. Orthopaedics in ancient Greece. *Clin Orthop Relat Res.* 1972; 88: 308 - 312.
2. Heybeli N. Sultan Bayezid II Külliyesi. *Clin Orthop Relat Res.* 2009; 467: 2457-2463.
3. Karamanlıoğlu B, Kazancıgil R, Karlıkaya E, Gökçe N, Şengül E, Bilar E. Tıp Medresesi (Medresetü'l Etibba/Medical School). *Trakya Üniversitesi Yayınları*; Edirne, Türkiye: 2008.
4. Numanoglu I. Cerrahiyei İlhaniye: The earliest known book containing pediatric surgery procedures. *J Pediatr Surg.* 1973; 8:547-548.
5. Sarban S, Aksoy S, Uzel I, Isıkan UE, Atik S. Orthopaedic techniques of Sabuncuoglu in the 15th century Ottoman period. *Clin Orthop Relat Res.* 2005; 439: 253-259.
6. Şengül E, Bilar E. Darüşşifa, *Trakya Üniversitesi Yayınları*; Edirne, Türkiye: 2007.
7. Uzel I. Cerrahiyyetü'l Haniyye. *Türk Tarih Kurumu Basımevi*; Ankara, Türkiye: 1992.

